

היום נלמד בעזרת ה':

תענית דף יב

(בסוף העמוד הקודם)

אמר רב חסדא: מה שאמרנו שאפשר להתענות 'תענית שעות', זה רק כאשר התענה כל היום עד הערב, למרות שקיבל על עצמו להתענות רק חצי יום, אבל אם קיבל על עצמו להתענות עד חצות היום ואח"כ אכל, גם השעות שהתענה אינם נחשבים לתענית כלל.

אביי מקשה: אם קיבל על עצמו להתענות חצי יום ובאמת התענה כל היום אין זו 'תענית שעות' אלא תענית גמורה, ויכול אפילו לומר 'עננו!' (אביי סבר ש'תענית שעות' היא שאפשר להתענות עד חצות).

תירץ: מדובר שלא היה בדעתו להתענות כלל, אלא שהיה טרוד ולא אכל עד חצי היום, וכיון שהגיע חצי היום אמר 'הואיל והתענית חצי יום אתענה כל היום', ועל זה אמר רב חסדא שזה נחשב 'לתענית שעות' רק אם התענה כל היום (אבל לא לתענית גמורה, כיון שלא קיבל עליו להתענות אתמול במנחה), אבל אם אכל קודם הערב או שאכל קודם חצות אין זה נחשב לתענית כלל. (כלומר רק אם בסופו של דבר הוא צם כל היום זה נחשב 'לתענית שעות', למרות שרק בחצי היום הוא קיבל על עצמו להמשיך להתענות, אבל אינו יכול לאכול חצי יום ואח"כ לקבל על עצמו להתענות בחצי השני של היום עד הלילה, וכן אם אכל קודם הלילה אין זה תענית כלל. החידוש של רב חסדא הוא - שלמרות שאת החצי הראשון של היום הוא לא צם לשם תענית אלא מחמת שהיה טרוד, בכל זאת אם הוא המשיך את החצי השני של היום לשם תענית זה נחשב לו לתענית).

ואמר רב חסדא: כל תענית שלא התענה עד שקיעת החמה, אינה תענית.

אנשי משמר: כהנים ולווים העובדים במקדש. וכשהיו מתענים על עצירת הגשמים, אנשי המשמר לא משלימים את התענית עד הערב, לפי שהיו עסוקים בעבודה והיה

(המשך בדף הבא ↓)

קשה להם להשלים. הגמרא מסיקה שאכן הם התענו רק כדי לצער את עצמם עם הציבור, אבל אין זה נחשב לתענית כלל, ולא היו אומרים 'עננו', והיו יכולים לאכול מתי שרצו.

ת"ש אמר ר"א ברבי צדוק... מפני שיו"ט שלנו הוא: כשעלו בני הגולה מבבל לארץ ישראל לא מצאו עצים להדליק על המזבח, וסנאה משבט בנימין היה אחד מאלה שהתנדבו להביא עצים משלהם. ולכן תיקנו הנביאים שהיו אז, שהמתנדבים ובניהם ובני בניהם יתנדבו עצים משלהם למזבח בכל שנה באותו תאריך בו הם התנדבו בפעם הראשונה. וכיון שסנאה התנדב בי' באב, הרי שתמיד צאצאיו היו מתנדבים עצים בי' באב, והוא היה יום טוב שלהם.

ת"ש דאמר רבי יוחנן וכו': רבי יוחנן היה אומר לפעמים 'אהא בתענית עד שאבוא לביתי', וכשהיה מגיע לביתו בשעה השניה או השלישית של היום היה אוכל. הרי שאפשר להתענות אפילו כשלא צם עד שקיעת החמה? אלא שהוא היה אומר כך כדי להישמט מבית הנשיא שהיו מבקשים ממנו שיאכל עימם, אבל באמת אין זו תענית כלל.

אמר שמואל: אם לא קיבל על עצמו להתענות יום קודם, אין זו תענית.

ואם בכל זאת התענה, הוא דומה למפוח שממלאים אותו ברוח, כלומר שאף הוא התמלא ברוח, שצם לחינם.

לדעת רב - קבלת התענית היא במנחה: בזמן המנחה, ואפילו הוא נמצא בשוק, ואומר 'הריני מחר בתענית'.

לדעת שמואל - בתפילת המנחה: בסוף התפילה אומר תוספת ריצוי ותחנונים, ואומר 'הריני מחר בתענית'. ודווקא בתפילת מנחה שהיא סמוכה לתענית, אבל לא בשחרית.

להן כל איניש דייתי עלוהי מקדמת דנא **ייסר:** אסור להתענות בימים הטובים הכתובים במגילת תענית, חוץ ממי שקיבל על עצמו להתענות כמה תעניות לפני שהגיעו הימים האלה, שאז אם התענית חלה באותם הימים הוא חייב להתענות. מכך שכתוב 'ייסר' משמע שהוא חייב להתענות רק אם הוא 'אסר' את עצמו בצלו (= בתפילה), כלומר שקיבל על עצמו שוב את התענית בתפילת המנחה הסמוכה לתענית, אבל אם לא קיבל על עצמו שוב בתפילת המנחה אסור לו להתענות בימים הכתובים במגילת תענית. מכאן מוכח כשמואל שקבלת התענית היא בתפילת מנחה!

(המשך בדף הבא ↓)

דחיית ההוכחה: צריך לגרוס 'יאסר', כלומר מי שקיבל על עצמו להתענות כמה תעניות לפני שהגיעו הימים האלה, אם התענית חלה באותם הימים הוא חייב להתענות בגלל קבלתו הקודמת, ואינו צריך לקבל שוב בתפילת המנחה, כשיטת רב.

פליגי בהא רבי חייא ורבי שמעון ברבי: האם גורסים 'ייסר' מלשון נדר, כלומר שדווקא אם קיבל על עצמו להתענות בתפילת מנחה שלפני התענית אז הוא חייב להתענות אפילו אם התענית חלה בימים הטובים של מגילת תענית. או שגורסים 'יאסר' מלשון איסור, שבכל מקרה הוא חייב להתענות, בין אם קיבל על עצמו בתפילה או שלא בתפילה.

[תוס' מבארים ש'יאסר' הוא מלשון 'אסור', שאסר את עצמו. ו'ייסר' הוא מלשון 'הסרה', שהסיר את עצמו מהנדר, ויהיה מותר לו לאכול מחר ביום טוב הכתוב במגילת תענית].

הגמרא מבררת: לגורס 'ייסר' מובן שרק אם קיבל על עצמו שוב בתפילת המנחה שלפני התענית אז הוא חייב להתענות אפילו בימים של מגילת תענית, אבל לגורס 'יאסר' מהיכן הוא לומד שבכל מקרה חייב להתענות ואפילו אם לא קיבל עליו בתפילת מנחה?

הוא לומד זאת מברייתא: יחיד שקיבל על עצמו להתענות בימים שני חמישי ושני של כל השנה, אם התענית חלה באותם הימים הטובים הכתובים במגילת תענית, הדבר תלוי: אם הוא נדר להתענות לפני שחכמים גזרו על הימים האלה שלא להתענות בהם, הרי שנדרו מבטל את גזירת חכמים והוא מתענה בימים אלו בין אם קיבל בתפילה או שלא קיבל בתפילה. ואם הוא נדר להתענות לאחר גירת חכמים, הרי שגזירת חכמים מבטלת את נדרו ואסור לו להתענות בימים אלו.

עד מתי אוכל ושותה: מדובר בתעניות שאינם מתחילות מהלילה.

לא שנו אלא שלא גמר סעודתו: שאם לא גמר סעודתו מותר לו לאכול עד שיעלה עמוד השחר / עד קרות הגבר, אבל אם גמר סעודתו כולם מודים שאסור לו לאכול (אפילו בלילה).

שלא סילק: אם לא סילק את הטבלא מהשולחן אין זה נחשב שהסיח את דעתו מלאכול עוד, ומותר לו לאכול גם לאחר שגמר סעודתו, שהכל נחשב לסעודה ארוכה.

אבל ישן אינו אוכל: שהשינה נחשבת להפסקה, וא"כ הסיח את דעתו מלאכול עוד. נים ולא נים, תיר ולא תיר וכו': ישן ולא ישן, ער ולא ער, אם קוראים בשמו הוא עונה, ואם שואלים אותו דבר שדרוש ממנו להרהר בו אינו יודע לומר בעודו מתנמנם, ואם מזכירים לו ואומרים לו 'שמעת דבר כזה?' הוא נזכר.

יחיד שקיבל עליו תענית אסור בנעילת הסנדל: אדם יחיד שקיבל על עצמו תענית בסתם, ולא פירש האם קיבל אותה באופן של תענית יחיד - שאז הוא אסור רק באכילה ושתייה, או באופן של תענית ציבור - דהיינו כתעניות האמצעיות והאחרונות המובאות במשנה להלן שבהם אסורים בנעילת הסנדל וכן בשאר עינויים - הוא אסור בשאר העינויים כי אנו חוששים שהוא התכוין לקבל על עצמו תענית ציבור.

ולכן אדם שרוצה לקבל על עצמו תענית יחיד צריך לומר זאת במפורש כאשר הוא מקבל את התענית על עצמו.

הא קא חזינן רבנן דמסיימי מסנייהו: אנו רואים חכמים שנועלים נעליים ונכנסים לבית הכנסת בתענית ציבור של גשמים. חכמים אלו סברו כשמואל שאין נוהגים בבבל תענית ציבור על הגשמים. אמנם רב ששת הקפיד עליהם כי הוא לא סבר כשמואל, ולכן אמר להם בציניות: אולי חכמים אלו גם אוכלים בתענית...

אביי ורבא: נכנסו לבית כנסת בנעליים קלות חסרות עור עליון. **מרימר ומר זטורא:** החליפו את נעל ימין בנעל שמאל ולהיפך. **רבנן דבי רב:** הלכו בנעליים כרגיל.

לווה אדם תעניתו ופורע: לדעת רב אדם שקיבל על עצמו תענית ליום מסויים - יכול ללות את היום הזה ולא להתענות בו, ולהשלים את התענית ביום אחר. אבל לדעת שמואל שקבלת התענית אינה כמו נדר שחייבים להשלים אותו, אלא הקבלה היא רק על דעת שאם יהא מסוגל הוא יתענה ואם אינו מסוגל להתענות אין צורך להשלים את התענית ביום אחר. [לדעת תוספות דוקא כאשר אינו יכול לצער נפשו מותר ללוות ולפרוע, וכדמוכח בדברי שמואל. אמנם דעת הריטב"א שאפשר ללוות לכל צורך. ולכאורה כך מוכח מהמשך דברי הגמרא במעשה של עגלה תילתא].

איבא דאמרי: לדעת שמואל צריך להשלים את התענית ביום אחר. בדומה לנודר מטבע לצדקה שכל עוד לא הגיעה לידי הגבאי יכול ללוותה ולפרוע אחרת במקומה. כך כאן קבלת התענית היתה להתענות יום אחד לפני ה', ואין קפידיא על היום המסויים.

עבדו ליה עגלה תילתא: הכינו לו סעודה מבשר עגל משובח (עגל השלישי לבטן אימו), והוא לא הסכים לאכול משום שקיבל על עצמו תענית, ולא הסכים ללוות יום אחר משום שהיתה זו תענית על חלום שחלם בלילה, ותענית זו צריכה להיות דוקא ביום של החלום.

מאי תקנתיה: מה התקנה למתענה בשבת, שהרי ביטל מצות עונג שבת? הוא צריך לישב תענית נוספת ככפרה על התענית שהתענה בשבת.

משנה: לאחר ג' התעניות שנגזרו על הציבור (כמובא במשנה הקודמת) ולא ירדו גשמים, גוזרים על הציבור ג' תעניות חמורות יותר:

אוכלין ושותין מבעוד יום: כי התענית מתחילה כבר מהלילה.

מתריעין: בשופר.

בשני מטין עם חשיכה: פותחים את החנויות מעט לקראת סוף הצום, בכדי שיוכלו לקנות מאכל לסוף הצום. וביום חמישי פותחים את החנות כל היום בשביל שיכלו לקנות צרכי שבת.

היחידים חוזרין ומתענין: כאשר עברו ז' התעניות האחרונות ולא נענו, בית דין לא גוזרים יותר תעניות נוספות, אלא היחידים מתענים בכל שבוע בשני וחמישי עד שיעבור ניסן.

שנאמר הלא קציר חיטים היום: והמשך הפסוק 'אקרא לאל ה' ויתן קולות ומטר ודעו וראו כי רעתכם רבה' כי היה זה סימן קללה שירדו גשמים.

נמרא: כעצרת: חג השבועות וכן שמיני עצרת נקראים 'עצרת'.

אמנם אין ללמוד מכך שעשיית מלאכה תהא אסורה כבר מהלילה כמו בעצרת, כי בפסוק נאמר גם 'אספו זקנים' ואסיפת הזקנים לבית הכנסת היא רק בבוקר, שהרי בלילה כל אחד נמצא בביתו. כך היה פשוט לתנא של הברייתא, ודבר זה מסייע לדברי רב הונא שכבר מהבוקר מתאספים בבית הכנסת, ולא רק מהצהרים.

היכי עבדי: באסיפת הזקנים? חצי יום היו מעיינים במעשיהם של בני העיר האם יש גזל וחמס ביניהם. ואת החצי השני של היום היו מחלקים לשני חלקים: ברבע יום הראשון היו קוראים בפרשת 'ויחל' ומפטירים 'דרשו', וברבע השני היו מבקשים רחמים.

איפוך אנא: מדוע לא נפרש את הפסוק בנחמיה שבחצי היום הראשון היו רבע קוראים בתורה ובנביא, ורבע מבקשים רחמים, ובחצי השני היו מעיינים בדברי העיר, דהיינו הפוך ממה שאמרנו למעלה?

הגמרא מתרצת על פי הפסוקים בעזרא שעד מנחת הערב היה מעיין במעל הגולה, ובמנחת הערב -דהיינו מחצות ואילך- קם ופרש כפיו אל ה'.